

## ગુજરાતી ભાષાનો 'રોકડીયો' હીસાબ

--લલીત લાડ

આપણા ગુજજુઓ 'મની માઈન્ડેડ' છે, છે, ને સાડી સત્તરવાર છે. આપણને મની માઈન્ડેડ કહે છે ત્યારે અમને તો જરાયે ખોટું નથી લાગતું. કારણ શું? દુનીયાની બહુ ઓછી પ્રજા પૈસાને પીછાણી જાણે છે. પણ બોસ, તમે જુઓ આપણી ગુજરાતી ભાષામાં આ જ કારણસર કેટલા બધા વેપારી શબ્દો ઘુસી ગયા છે !

અમારા અમદાવાદમાં તમને વારંવાર સાંભળવા મળે 'એમાં મારે કેટલા ટકા?'

તું નવી કાર લાવે એમાં મારે કેટલા ટકા? પાડોશીનો દીકરો પહેલા નંબરે પાસ થાય એમાં મારે કેટલા ટકા? અલ્યા, સચીન સેન્ચુરી મારે કે ઝીરોમાં જાય...મારે કેટલા ટકા? અમદાવાદી તો એના ભાઈબંધ જોડે પણ વેપારી ભાષામાં બોલે, 'જાને બે, તું મારી જોડે પીચ્યર જોવા ના આવે એમાં મારે કેટલા ટકા?'

હવે ભાઈબંધ એની જોડે પીચ્યર જોવા આવે કે ના આવે, એમાં ભાઈને કેટલા ટકા કમીશન મળવાનું છે? પણ એવો સવાલ જ ના કરાય.

આવું જ 'ડીસ્કાઉન્ટ'નું છે. હંમેશાં મોટી મોટી છોલતા હોય એવા લોકો માટે કહેવાય કે, 'એની વાતમાં પચાસ ટકા ડીસ્કાઉન્ટ ગણીને જ ચાલવાનું!' મતલબ કે વાતમાં પચાસ ટકા જ સાચું.

**ભાવનાત્મક 'ભાવ'**

જરા વીચારો તો ખબર પડશે કે ઓહોહો, કેટલા બધા ધંધાદારી શબ્દો ઘરેઘરે વપરાતા થઈ ગયા છે !

કોઈ બહુ ઘમંડી હોય તો કહેવાય કે 'બહુ ભાવ ખાય છે !' છતાં એને મનાવવા હોય, આપણું કામ કઢાવવું હોય તો 'ભાવ આપવો પડે !'

જરા લખી રાખજો સાહેબ, 'ભાવ ખાનારા' અને 'ભાવ માગનારા' જુદા હોય છે !

સામાન્ય લોકો પણ સીદ્ધાંત બનાવતા હોય છે કે ફાલતું લોકો જોડે બેસીને આપણો 'ભાવ નહીં' બગાડવાનો !'

**ધંધાનો ટાઈમ ખરાબ થાય**

'કવીરાજા મત કવીતા લીખો, ધંધેકી કુછ બાત કરો, કુછ પૈસે જોડો...' એમ લખનારા કવી પ્રદીપજી પોતે ગુજરાતી નહીં હોય તો કમસેકમ એ જ્યાંનો લોટ ખાતા હશે એ ઘંટીવાળો ગુજરાતી હશે. વેપારી ભાષાની કેટલી બધી કહેવતો આપણી ગુજરાતી ભાષામાં 'મફત'ના ભાવે ઘુસી ગઈ છે ? 'રાયના ભાવ રાતે ગયા', 'તેલ જુઓ; તેલની ધાર જુઓ', 'બોલે તેના બોર વેચાય', 'લક્ષ્મી ચાંલ્લો કરવા આવે ત્યારે મોં ધોવા ના જવાય', 'બાંધી મુઠ્ઠી લાખની', 'લાખ ભેગા સવા લાખ', 'બક્ષીસ લાખની; હીસાબ કોડીનો' અને 'સસ્તું ભાડું ને સીદ્ધપુરની જાત્રા !'

કોઈ કામ સહેલાઈથી પતે તો કહેવાય કે, 'સસ્તામાં પત્યું !' અને કોઈ સસ્તા માણસની ફીરકી લેવાની હોય તો કહેશે 'તમે તો ભૈશા'બ બહુ મોંઘા માણસ થઈ ગયા ને કાંઈ?'

**શેઠીયા જરા સમજો ને !**

માત્ર વેપારીઓ જ શેઠીયા હોય એવું નથી. આજકાલ તો અમદાવાદમાં બધાને 'આવો ને શેઠીયા !' એમ કહીને બોલાવવાનો રીવાજ છે.

ભાઈ મહીને માંડ બે હજાર રૂપૈડી કમાતા હોય અને એ જ કારણસર બીચારા સાવ નવરાધુપ બેઠા હોય તો એમને કહેવાય કે, 'યાર, તમે તો શેઠ માણસ ! તમને કંઈ તકલીફ અપાય ?' અમારા એક ભાઈબંધ પેટ ભરીને જમ્યા પછી રોજ બોલે, 'આપણે જમી લીધું, એટલે પછી કસ્તુરભાઈ લાલભાઈ !'

પ્રતીષ્ઠિત વેપારીને શાહુકાર કહેવાય એ સાચું; પણ વધારે પડતી સફાઈ ઠોકનારને અમદાવાદીઓ તરત ચોપડાવે ‘અબે બહુ શાહુકારી ના માર !’ આ તો ઠીક છે; પણ અમદાવાદની અમુક પોળોમાં આજે પણ રાત પડે તમારા ઘરમાં વધેલું ખાવાનું માગવા જે ગરીબો આવે છે તે આ રીતે બુમ પાડે છે : ‘એ... શાહુકારી આલજો...બા !’

-આપણે જે એંઠવાડ ભીખારીને આપી દઈએ એને ‘શાહુકારી’ કહેવાય એ અમદાવાદમાં જ બને !

અને બોસ, આ ‘બોસ’ શબ્દ બોલચાલમાં ક્યાંથી આવ્યો ? અમદાવાદમાંથી સ્તો !

**પોષાય, પરવડે અને ખોટ જાય ?**

‘સવારના છ વાગે ઉઠીને દુધની કોથળી લેવા જવાનું આપણને ના પોષાય !’ અલ્યા ભાઈ, સવા આઠ રુપીયાની દુધની કોથળીમાં તમે એવા તે શા વેપાર કરી નાખો છો કે પોષાવા-પરવડવાની વાતો કરો છો ? પણ એવું...

‘બળ્યું કાન્તામાસીના ઓટલે બેઠાં બેઠાં વાતો કર્યા કરવાનું આપણને ના પરવડે !’ જાણે કાન્તામાસી ‘ઓટલા-ટેક્સ’ ના લેતાં હોય ! એવું જ ‘લેણા-દેણી’નું. આપણે ‘લેવા-દેવા’ વીના ઝગડો ના કરીએ. પારકી પંચાત કરીને ‘શું લેવાનું ?’ ચંદુલાલ અમારા દુરના સગા ખરા; પણ અમારે ખાસ ‘લેવા-દેવા’ નહીં. ગુજરાતી ભાષામાં ફીલોસોફીની ઉચાઈ પર છેક ટોપ પર પહોંચી ગયેલો શબ્દ પણ વેપારી ભાષાની આલમનો છે... ‘લેણાદેણી !’ હશે, વેપારીઓની પણ અધ્યાત્મ સાથે કંઈ ‘લેણાદેણી’ જરુર હશે ! બાકી વેપારીઓ આવા ‘ખોટના ધંધા’ કરતા હશે ?

બહેનો પણ વહેવારમાં બોલશે, ‘અમે તમારે ત્યાં જમવા આવીએ, ને તમે અમારે ત્યાં ચા પીવાય નો આવો એવા ખોટના ધંધા નો હાલે, હોં !’ બોલો, મહેમાનગતીમાંય ‘નફે-ખોટ’ જોવાય છે કે નહીં !

**મારે હીસાબે તો...**

પાનના ગલ્લે ઉભાં ઉભાં પાનની પીચકારી મારતાં તમને ગંભીર મુદ્દામાં વર્લ્ડ-પોલીટીક્સ સમજાવતાં શ્રીમાન ધનસુખરાય કહેશે, ‘મારા હીસાબે તો... અમેરીકા હજી તો ઈરાન પર હુમલો નહીં કરે !’ અલ્યા ધનસુખ, આમાં તે અહીં ધના સુધારની પોળ આગળ ઉભાં ઉભાં બુશ, અમેરીકા અને ઈરાનના કયા ‘હીસાબ’ ગણી કાઢ્યા ?

પણ તમે ગમે તેટલી સાચી સલાહ આપો, એમને મન તો આપણે ‘કંઈ હીસાબમાં જ નહીં ને?’ બે જણા વચ્ચે દસ વરસે માંડ એકાદ વાર મળવાના સંબંધો હોય તોય કહેવાય શું ? ‘અમારો તો બહુ જુનો હીસાબ છે !’

સંબંધમાં ‘ભુલચુક લેવી દેવી’ થાય, ક્યારેક ‘લેવાનું ગાજર; છતાં રહેવાનું હાજર’ એવું થાય, ક્યારેક એમ થાય કે ‘ત્યાં શું દલ્લો દાટ્યો છે?’ ક્યારેક આટઆટલી મમતા રાખ્યા છતાંય એવી ફીલીંગ થાય કે આમાં ‘શું કમાયા?’ ઘણીવાર સામેનો માણસ સાવ ‘ઉધાર’ હોય, ઘણીવાર આખી ‘પાર્ટી બોગસ’ હોય, આપણને ખબર હોય કે આમાં ‘કંઈ લેવાનું’ નથી છતાં... છતાં ‘સરવાળે’ એમ થાય કે જવા દો ને, બોલીને ક્યાં બગાડવું ? ‘સંઘર્ષો સાપ પણ કામ આવે !’

**ગણ, ગુજરાતી ગણ...**

બીચારો ગુજરાતી આખી જીંદગી ગણીતો જ ગણતો હોય છે. ઘણી વાર ‘ગણતરી સાચી પડે’ તો ક્યારે ‘ગણતરીમાં થાપ ખાઈ જવાય.’ છેવટે મુળ વાત એટલી કે સમાજમાં આપણી ‘ગણના’ થવી જોઈએ. બાકી જો આપણી ‘ગણતરી’ જ ના હોય તો, ગામમાં આપણી ‘કેડીટ’ જ ના હોય તો, ‘ગાંઠનું ગોપીચંદન’ કર્યા કરવામાં કોઈ ‘માલ’ નથી.

વેપારી ભાષાના જેટલા શબ્દો ગુજરાતી ભાષામાં ભળ્યા છે એટલા કદાચ ભારતની તો શું, દુનિયાની કોઈ ભાષામાં નહીં ભળ્યા હોય. 'આપણો રુપીયો જ ખોટો' એટલે આપણો જ માણસ નબળો છે. એ 'ખોટા રુપીયા'ની જેમ પાછો આવશે; કારણ કે એ બાધો છે, બબુચક છે. આવા માણસ માટે કહેવાય છે કે 'જરા પાવલી ઓછી છે.' બહુ વીશ્વાસપાત્ર અને કાબેલ માણસ હોય તો કહેવાય કે 'લાખ રુપીયાનું માણસ !' પણ જેના પર ભરોસો ના મુકાય એના માટે તો સ્ટાન્ડર્ડ રુઢીપ્રયોગ શો છે ? 'જવા દો ને ચાર, એ તો લાખના બાર હજાર કરે એવો છે !'

સાવ છટકેલી કમાનવાળા ભાઈને 'નુકસાની આઈટેમ' કહેવાય. નમુનેદાર(બન્ને રીતે) માણસ માટે કહેવાય 'આઈટેમ છે, હોં બોસ !' અમુક વીચીત્ર આઈટેમને 'લગડી' આઈટેમ પણ કહેવાય. વેપારી ભાષાના આ શબ્દો માણસો પર કેટલા સરસ રીતે ફીટ થાય છે ? 'નંગ છે હોં?', 'જણસ છે, જરા સાચવજો !' 'એ તો બહારથી સારી આઈટેમ લાગે; બાકી અંદર બહુ ખરચો છે !' બહુ ચાલાક માણસ માટે કહેવાય કે, 'એકદમ પેટીપેક માણસ છે.'

સામાન્ય વાતચીતમાં સાચી વાતને 'રોકડા રુપીયા' જેવી વાત કહેવાય છે. બાકી ટાઈમ પાસ કરવા માટે 'પરચુરણ વાતો' ક્યાં સુધી કર્યા કરવાની ? હવે તો બાળકોને પણ 'ચીલ્લર' કહે છે ! વારંવાર દાંત બતાડીને હસ્યા કરતી છોકરી માટે કહેવાય છે કે, 'એનું ચીલ્લર બહુ ખખડે છે !'

છોકરી સુંદર હોય ત્યાં સુધી તો બરાબર; પણ અક્કલની ઓછી હોય તો 'બોલે એટલે પૈસા પડી ગયા સમજો !'

ક્રીકેટર પહેલો રન લે તો કહેશે 'ખાતું ખોલાવ્યું !' કોઈને બે ધોલ મારી હોય તો કહેવાય કે 'બે રસીદ કરી દીધી !' અચ્છા, વહોરવા જવું એટલે શું ? ખરીદી કરવા જવું ને ? પરંતુ 'દુશ્મની વહોરી લીધી' એવું તો ગુજરાતીમાં જ કહેવાતું હશે..

ચાલો, આ લેખ વાંચીને તમને 'પૈસા વસુલ' થયા એવું ના લાગતું હોય તો ક્યારેક ઘરે આવી જજો; 'વેરની વસુલાત' કરવા.

--લલીત લાડ

**સંપર્ક :** 'ગાયત્રી કૃપા'-વીભાવરી સોસાયટી-બે, જીવરાજ પાર્ક, અમદાવાદ-380 015

**ફોન :** (079) 2682 6526 **મોબાઈલ :** 98980 67030

('ગુજરાત સમાચાર'માંની લેખકની કટાર 'હવામાં ગોળીબાર'માંથી સંકલીત થઈ, 'નયામાર્ગ' પાક્ષીકમાં દર બે મહીને પ્રગટ થતી, શ્રી. મનીષી જાની સંપાદીતપુર્તી 'ભાષાવીચાર'માંથી અહીં સાભાર...

**'સન્ડે ઈ-મહેફીલ' -- વર્ષ:બે -- અંક:96 -- એપ્રિલ 8, 2007**

માટે 'ઉઝાજોડણી' અને 'વીજયા ફોન્ટ'માં અક્ષરાંકન: [uttamgajjar@hotmail.com](mailto:uttamgajjar@hotmail.com)



## લેખક પરીચય

સને ૧૯૫૫માં જન્મેલા અને દક્ષીણ ગુજરાતના ચીખલી તાલુકાના વતની શ્રી. લલીત લાડ ઘણા સમયથી 'ગુજરાત સમાચાર' દૈનિકમાં 'મન્નુ શેખચલ્લી'ના ઉપનામે 'હવામાં ગોળીબાર'નામની મહેદાર અને ચટપટી કોલમ દ્વારા હાસ્ય પીરસે છે. સ્વાભાવીક રીતે જ આ કટાર ઘણી લોકપ્રીય બની છે. 'વીભાવરી વર્મા'ના ઉપનામે તેઓ લઘુનવલ અને ટુંકી વાર્તાઓ પણ સરસ લખે છે.

લલીતભાઈ મુળે ચીત્રકાર. એન.આઈ.ડી.માંથી

ગ્રાફિક ડીઝાઇનની તાલીમ મેળવી વીજ્ઞાપનના વ્યવસાયમાં તેમણે પગલાં માંડ્યાં. પછી કાર્ટૂનો, રેખાંકનો અને પુસ્તકોનાં મુખપૃષ્ઠ તૈયાર કરતાં કરતાં સાહીત્ય સર્જન તરફ ઢળ્યા. સાહીત્ય સર્જનનો પ્રારંભ કર્યો નાટકોથી અને રસભરી ટીવી સીરીયલોના લેખનથી. શીષ્ટમાન્ય ગુજરાતી ભાષા કરતાં બોલાતી ગુજરાતી લોકબોલીના કુશળ વીનીયોગ દ્વારા હાસ્ય છલકાવવાની તેમની શૈલી વીશીષ્ટ અને નોંધપાત્ર છે અને તેથી જ તેઓ આવડી લોકપ્રીયતાને વરેલા છે.

‘હુરતી’ બોલીમાં લખાયેલા એમના હાસ્ય લેખો તો જલસો જ કરાવે છે !

--મનીષી જાની--[manishijani@hotmail.com](mailto:manishijani@hotmail.com) (અમદાવાદ) અને **બળવંત પટેલ**(ગાંધીનગર)

માત્ર બાર માસના ગાળામાં **2,55,000** જેટલા ભાષાપ્રેમીઓએ અત્યાર સુધીમાં <http://www.gujaratilexicon.com> > **લેક્સીકોન**ની મુલાકાત લીધી. આપને પણ **લેક્સીકોન**ની આ નવી **interface**ની મુલાકાત લેવાનું નીમંત્રણ છે.

આપ સૌના સહયોગ થકી **સઠે ઈ-મહેફીલ**ના **5000** જેટલા વાચકો થયા અને રોજરોજ નવાં નામો ઉમેરાતાં જાય છે એ પુરવાર કરે છે કે, દેશવીદેશમાં ગુજરાતી વાચનના રસીયા બહુ મોટી સંખ્યામાં છે જ...

સૌનો આભાર..**સઠે ઈ-મહેફીલ**ની અત્યાર સુધીની જુની સઘળી પીડીએફ ફાઇલો અમારી

<http://sundaymahefil.googlepages.com/>વેબસાઇટ પરથી તથા

<http://gujaratilexicon.com/index.php?action=downloadSeM>

પરથી પણ સરળતાથી ડાઉનલોડ થઈ શકશે. આ જ વેબ સાઇટ પરથી **લેક્સીકોન** અને **શ્રી વીપુલ કલ્યાણી** તરફથી લંડનથી પ્રકાશીત થતા **‘ઓપીનીયન’**ની અને **શ્રી. પ્રવીણ વાઘાણી** (મેલ્બોર્ન-ઓસ્ટ્રેલિયા) તરફથી પ્રકાશીત થતા **‘માતૃભાષા’** માસિકોની મુલાકાતે પણ જઈ શકાશે..

Kindly send your suggestions to

**Ratilal Chandaria, e-mail:rpchandaria@comcraft.com**

◆◆◆ મધુરેણ સમાપયેત્ ◆◆◆





‘ગુજરાતી ભાષાપરીષદ’ પ્રકાશીત ‘જોડણીવીચાર’ સામયીક માટે શ્રી. લલીત લાડે કેટલાંક કાર્ટુન કરેલાં. તેમાંનાં કેટલાંક નમુનાં..ભાઈ કીરણ ત્રીવેદી : [info@manavmedia.com](mailto:info@manavmedia.com) ના સૌજન્યથી સાભાર.....

‘સન્ડે ઈ-મહેફીલ’ -- વર્ષ:બે -- અંક:96 -- એપ્રિલ 8, 2007  
માટે ‘ઉઝાજોડણી’ અને ‘વીજયા ફોન્ટ’માં અક્ષરાંકન: [uttamgajjar@hotmail.com](mailto:uttamgajjar@hotmail.com)